

СЕЛЕЗНЬОВА О. М.,доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри професійних
та спеціальних правових дисциплін
(ПВНЗ «Буковинський університет»)**РУДАНЕЦЬ В. В.,**магістрант юридичного факультету
(ПВНЗ «Буковинський університет»)

УДК 35.007.2:343

**КОНЦЕПТИ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ
ТА ОЗНАК ПРАВОПОРУШЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

Статтю присвячено розгляду основних концептів розуміння сутності правопорушення в інформаційній сфері. Ознаки правопорушення в інформаційній сфері пропонується диференціювати на загальні та спеціальні.

Ключові слова: правопорушення, правопорушення в інформаційній сфері, загальні ознаки правопорушень в інформаційній сфері, спеціальні ознаки правопорушень в інформаційній сфері.

Статья посвящена рассмотрению основных концептов понимания сущности правонарушения в информационной сфере. Признаки правонарушения в информационной сфере предлагается дифференцировать на общие и специальные.

Ключевые слова: правонарушение, правонарушение в информационной сфере, общие признаки правонарушения в информационной сфере, специальные признаки правонарушения в информационной сфере.

The article is devoted to the basic concepts of understanding the essence of the offense in the information sphere. Signs of the offense in the information sphere is proposed to differentiate on general and special.

Key words: offense, offense in the information sphere, common signs of crime in the information sphere, special signs of crime in the information sphere.

Вступ. Явище правопорушення розглядалось у юридичній науці досить активно. Проте варто відзначити той факт, що дослідження велись у рамках кримінального або адміністративного права, а теоретичні моменти обґрунтовувалися теорією права. Із динамічним розвитком інформаційного суспільства та появою нових інформаційних відносин у соціумі виникають нові форми правопорушення – правопорушення в інформаційній сфері. Беручи до уваги їх поширеність, латентність, високу технологічність, значну матеріальну вигідність, дослідження таких правопорушень є нагальною задачею сучасної юридичної науки.

Окремі моменти піднятої тематики розглядалися у працях І.В. Арістової, К.І. Белякова, О.С. Брель, В.М. Брижка, Л.А. Букаперової, Ю.П. Бурила, Р.А. Калюжного, Л.П. Коваленко, Б.А. Кормича, А.І. Марущака, О.В. Олійника, Н.А. Савінової, О.О. Тихомирова, В.Г. Хахановського, В.С. Цимбалюка та ін. Проте теоретичні аспекти правопорушень в інформаційній сфері залишаються малодослідженими та потребують свого вивчення.

Постановка завдання. Метою написання статті стало з'ясування теоретико-методологічних засад розуміння сутності правопорушень в інформаційній сфері та наведення їхніх ознак.

Результати дослідження. Беручи за методологічну основу діалектичний метод пізнання явищ, відзначимо, що правопорушення є видом юридичного конфлікту. У свою чергу, юридичний конфлікт – це різновид соціального конфлікту, за якого хоча б один із суб'єктів взаємодії обирає форми протидії, що регулюються приписами чинного законодавства, тому в результаті такої взаємодії настають юридичні наслідки [1, с. 197].

Щодо теорії права, то у загальному розумінні термін «правопорушення» розуміється як винне, протиправне, суспільно небезпечне (суспільно шкідливе) діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, вчинення якого передбачає настання юридичної відповідальності.

Вкажемо також і на те, що під час розгляду поняття «правопорушення» необхідно розмежувати його адміністративну і кримінальну природу. Так, у літературі зазначається, що у рішеннях Європейського суду з прав людини можна побачити аргументи на користь пропозиції про те, що, оскільки Кодекс України про адміністративні правопорушення фактично допускає позбавлення волі (щоправда, під дещо пом'якшеною назвою – «арешт»), слід офіційно уточнити розмежування, співвідношення між злочинами й адміністративними проступками, зокрема виокремити «кримінальний проступок» у самостійний різновид правопорушень [2].

Наведені теоретичні тези дають підстави зупинитися на розгляді природи правопорушення в інформаційній сфері. Для початку з'ясуємо термінологічний аспект.

У більшості випадків наукова спільнота використовує не термін «правопорушення в інформаційній сфері», а термін «інформаційне правопорушення», що, на нашу думку, значно зменшує смислове навантаження. У наукових колах має місце дискусія стосовно внутрішнього наповнення терміна «інформаційне правопорушення». Так, О.О. Тихомиров визначає інформаційне правопорушення як «протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке порушує вимоги норм права у сфері інформаційної діяльності, або ж у будь-якій іншій сфері, з використанням інформаційних засобів і технологій, за яке настає юридична відповідальність» [3]. Це поняття вказує, що інформаційне правопорушення є суспільно небезпечним, тобто злочином, але воно може бути і соціально шкідливим та визначатись як проступок. Подібна розпливчастість у формулюванні міри суспільної небезпеки простежується і в інших наукових доробках. Так, О.В. Полушкін встановлює внутрішню сутність інформаційного правопорушення як злочину: «суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке здійснюється в інформаційній сфері та (або) з використанням інформаційних засобів і технологій роботи з інформацією незалежно від її форми, чи в іншій сфері людської діяльності в умовах інформаційного середовища» [4, с. 9], а далі – і як злочину, і як проступку: «суспільно небезпечне (шкідливе), протиправне, винне діяння...» [4, с. 18].

Деякі автори взагалі уникають питання міри суспільної небезпеки в інформаційних правопорушеннях. Наприклад, Г.М. Писаренко описує інформаційне правопорушення як «протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності, і за яку законом передбачено інформаційну відповідальність» [5, с. 56].

Підкреслимо, що, крім неоднозначності у розумінні внутрішньої природи, подібні дефініції не розкривають взаємодії понять «інформаційне правопорушення» та «правопорушення в інформаційній сфері».

На наш погляд, позиція вживати термін «інформаційне правопорушення» до всіх правопорушень в інформаційній сфері є у своїй основі неправильною, оскільки вказаний термін є лише однією зі складових частин правопорушень в інформаційній сфері. Інакше кажучи, термін «правопорушення в інформаційній сфері» є більш широким стосовно терміна «інформаційне правопорушення». Але в літературі досить часто можемо зустріти й іншу термінологію. Так, на думку Л.П. Коваленко, інформаційне правопорушення (проступок) – це «протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законами суспільні відносини, які виникають та існують під час здійснення інформаційної діяльності, а саме під час одержання, використання, поширення та зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації, за яку законом передбачено інформаційну відповідальність [6, с. 445]». У свою чергу, В.Я. Настюк та В.В. Белевцева визначають поняття «інформаційне правопорушення» як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність конкретного суб'єкта, що робить змах на встановлений інформаційний правопорядок і заподіює шкоду інформаційній сфері або створює реальну загрозу такого спричинення, за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [7, с. 153].

Зазначимо також, що у науці є пропозиції виокремлювати широке та вузьке розуміння поняття «інформаційні правопорушення». У широкому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються в інформаційній сфері, а також ті, які вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку, тобто такі, які є і за формою, і за змістом інформаційними. Щодо вузького розуміння, то інформаційні правопорушення зводяться лише до порушень права людини та громадянина на інформацію, тобто є винятково інформаційними за змістом [8, с. 6].

У цьому контексті варто підтримати думку теоретиків права про те, що правопорушення (зокрема, в інформаційній сфері) правильно розглядати не як підставу виникнення правовідносин, а як підставу трансформації загальних регулятивних правових відносин у конкретні охоронні правовідносини.

Такий підхід зумовлений діалектичною єдністю правомірної поведінки та правопорушення. Останнє не може існувати, якщо нормою права не була передбачена певна правомірна поведінка. Якщо ж така правомірна поведінка була передбачена нормами права, то це зумовило виникнення загальних регулятивних правових відносин, порушення змісту яких і має місце під час вчинення правопорушення [9, с. 352].

Окреслена загальна сутність правопорушення в інформаційній сфері дає можливість виокремити його ознаки, які нами пропонується диференціювати.

Ознаки правопорушень в інформаційній сфері охоплюють як ознаки, що властиві всім правопорушенням (загальні), так і ознаки, які характерні виключно для цього виду правопорушень (спеціальні).

До загальних ознак правопорушень в інформаційній сфері належать:

1) ознаки соціального характеру – суспільна небезпечність або соціальна шкідливість (активною чи пасивною поведінкою суб'єкта завдається або може завдатися шкода іншому суб'єкту, суспільству, державі). Наприклад, під час передачі або збиранні відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, шкода від таких дій завдається державі;

2) ознаки юридичного характеру – протиправність правопорушень в інформаційній сфері. Це означає, що вчинене діяння суперечить конкретним нормам права (переслідування журналістів за виконання професійних обов'язків або за критику суперечить нормі Конституції України про свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), нормам Закону України «Про інформацію» (розділ III) та низці інших норм, що регламентують діяльність засобів масової інформації);

3) ознаки об'єктивного характеру – правопорушення в інформаційній сфері – це завжди діяння в активній (дія) чи пасивній (бездіяльність) формі. Таке діяння обов'язково має бути свідомим, адже будь-які інші рухи тіла людини, хоч які небезпечні чи шкідливі вони не були, не можуть вважатися діяннями. Так, під час скоєння такого злочину, як незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 Кримінального кодексу України), діянням є усвідомлений процес розголошення даних, що містять певні медичні відомості про особу, які нормативно-правовими актами визначено як лікарську таємницю, суб'єктом, що володіє такими відомостями внаслідок своєї професійної діяльності;

4) ознаки психологічного характеру – винність правопорушень в інформаційній сфері, що передбачає психічне та психологічне ставлення (усвідомлено вольове) суб'єкта до скоюваного виду правопорушення. Винність проявляється через умисел або необережність. Наприклад, суб'єктивна сторона злочину про розголошення таємниці усновлення (удочеріння) (ст. 168 Кримінального кодексу України) характеризується прямим умислом;

5) ознаки наслідкового характеру – караність правопорушень в інформаційній сфері, що вказує на існування юридичної відповідальності за вчинення таких правопорушень. Скажімо, ст. 1646 Кодексу України про адміністративні правопорушення закріплює, що демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією фільмокопій, а також грошей, отриманих від їх демонстрування, продажу або передачі в прокат [10, с. 370–371].

Спеціальні ознаки правопорушень в інформаційній сфері проявляються у такому:

1) ознаки предметного характеру – предметом правопорушення в інформаційній сфері є інформація у різній формі, інформаційний продукт, інформаційні права (свободи), стан інформаційної безпеки держави та певні майнові блага. Для прикладу наведемо правопорушення, передбачене п. 3 ч. 1 ст. 831 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Тут предметом правопорушення є інформація про загрозу посівам, деревним насадженням, іншій рослинності відкритого та закритого ґрунту, яку не повідомили (приховали) або надали неправдиву;

2) ознаки інформаційної складової частини об'єктивної сторони правопорушення в інформаційній сфері, що конкретизують спосіб вчинення та оточення такого виду правопорушень, а саме: застосування у процесі вчинення протиправного діяння інженерно-технічних та інформаційно-комп'ютерних технологій або без такого застосування, але завжди пов'язаного з інформаційним середовищем. Зокрема, ст. 3611 Кримінального кодексу України встановлюється відповідальність за створення із метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку.

Висновки. Правопорушення в інформаційній сфері як вид соціального конфлікту проявляє себе як шкідливе або небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене деліктоздатною особою, що посягає на інформацію, інформаційні права (свободи), стан інформаційної безпеки держави й певні майнові блага шляхом застосування інженерно-технічних та інформаційно-комп'ютерних технологій або без такого застосування, але завжди пов'язане з інформаційним середовищем. Йому властиві як загальні (ознаки суспільної небезпечності (соціальної шкідливості), протиправності, винності,

караності, діяння), так і спеціальні ознаки (ознаки предметного характеру та ознаки інформаційної складової частини об'єктивної сторони правопорушення в інформаційній сфері).

Список використаних джерел:

1. Соціологія права : [навч. посібник] / за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
2. Поняття кримінального правопорушення та покарання в інтерпретації Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referat-ok.com.ua/pravo/ponyattya-kriminalnogo-pravorogushennya-ta-pokarannya-v-interpretacii-jevropetskogo-sudu-z-prav-lyudini>.
3. Тихомиров О.О. Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція / О.О. Тихомиров // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2015. – № 1 (17). – С. 38–47.
4. Полушкин А.В. Информационное правонарушение: понятие и виды : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / А.В. Полушкин. – Екатеринбург, 2009. – 26 с.
5. Писаренко Г.М. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: окремі аспекти становлення / Г.М. Писаренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 36. – Т. 2. – С. 55–58.
6. Коваленко Л.П. Стан і перспективи розвитку інформаційно-правової відповідальності / Л.П. Коваленко // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 441–445.
7. Настюк В.Я. Загальноправова характеристика адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення / В.Я. Настюк, В.В. Белєвцева // Інформація і право. – 2013. – № 1(7). – С. 151–157.
8. Правдюк С.М. Інформаційні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С.М. Правдюк. – К., 2015. – 18 с.
9. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : [монографія] / за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2014. – 448 с.
10. Селезньова О.М. Теоретико-методологічні аспекти правового впливу на правопорушення в інформаційній сфері як виду неправомірної поведінки у сучасному суспільстві / О.М. Селезньова // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : [кол. монографія] / за ред. О.В. Козаченка та Є.Л. Стрельцова. – Миколаїв : Гліон, 2016. – С. 361–379.

